

ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» օրենքում փոփոխություններ կատարելու մասին» օրինագծի ընդունման

1. Ընթացիկ իրավիճակը և իրավական ակտի ընդունման անհրաժեշտությունը

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» օրենքի 9-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման անցկացումն ապահովում է **միայն Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության հանրապետական մարմնի համակարգում գործող օպերատիվ-տեխնիկական գլխավոր վարչությունը այդ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումն իրականացնելու իրավասություն ունեցող մարմինների միջնորդության հիման վրա՝ սույն օրենքով սահմանված կարգով:**

Նույն հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ գլխավոր վարչությունը հեռահաղորդակցության օպերատորի մոտ ապահովում է համապատասխան օպերատիվ-տեխնիկական անհրաժեշտ պայմաններ՝ սույն օրենքով լիազորված մարմինների կողմից հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումն իրականացնելու համար:

ՀԽՎ-ն բազմաբովանդակ միջոցառում է, որը ընդգրկում է.

1. հեռախոսային ֆիքսված ցանցի դեպքում՝

- հեռախոսային խոսակցության ձայնագրումը կամ դրա բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը,

- տվյալ հեռախոսահամարի հետ ուղիղ կապ ունեցած հեռախոսահամարները, հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու ամսաթիվը, սկիզբը և ավարտը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալներ հավաքելը և (կամ) ամրագրելը,

- տվյալ հեռախոսահամարի հետ անուղղակի (միջնորդավորված) եղանակով կապ ունեցած հեռախոսահամարները, հեռախոսային խոսակցությունն սկսելու ամսաթիվը, սկիզբը և ավարտը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալներ հավաքելը և (կամ) ամրագրելը,

- հեռախոսային զանգի վերահասցեագրման կամ փոխանցման դեպքում այն հեռախոսահամարի պարզումը, որի վրա փոխանցվել է զանգը.

2. բջջային հեռախոսային ցանցի դեպքում՝

- հեռախոսային խոսակցության, ներառյալ՝ կարճ հաղորդագրությունների (sms) և ձայնային հաղորդագրությունների ձայնագրումը կամ դրանց բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը,

- տվյալ հեռախոսահամարի հետ ուղիղ կապ ունեցած հեռախոսահամարները, հեռախոսային խոսակցությունները սկսելու ամսաթիվը, սկիզբը և ավարտը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալներ հավաքելը և (կամ) ամրագրելը,

- տվյալ հեռախոսահամարի հետ անուղղակի (միջնորդավորված) եղանակով կապ ունեցած հեռախոսահամարները, հեռախոսային խոսակցությունները սկսելու ամսաթիվը, սկիզբը և ավարտը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալներ հավաքելը և (կամ) ամրագրելը,

- հեռախոսային զանգի վերահասցեագրման կամ փոխանցման դեպքում այն հեռախոսահամարի պարզումը, որի վրա փոխանցվել է զանգը.

3. ինտերնետային հաղորդակցության, այդ թվում՝ ինտերնետային հեռախոսային խոսակցությունների և ինտերնետի միջոցով փոխանցվող էլեկտրոնային հաղորդումների դեպքում հաղորդման ձայնագրումը կամ դրա բովանդակության այլ ձևով ամրագրումը, ինչպես նաև տվյալները, որոնց միջոցով կարող են պարզվել՝

- ինտերնետային ցանցին միանալու և ցանցից դուրս գալու աշխարհագրական վայրը, օրը, ժամը և տևողությունը, ներառյալ՝ IP (ինտերնետ պրոտոկոլի) հասցեն,

- ինտերնետն օգտագործողի կամ բաժանորդի անունը և անհատականացման տվյալները (user ID),

- հեռախոսի համարը, որով նա միանում է ընդհանուր օգտագործման հեռախոսացանցին, ինտերնետային հասցեն, ինտերնետային հեռախոսային զանգն ստացողի անունը կամ այդ անձին վերաբերող փաստերի, դեպքերի, հանգամանքների մասին յուրաքանչյուր տվյալ այնպիսի տեսքով, որը թույլ է տալիս կամ կարող է թույլ տալ նույնականացնել նրա ինքնությունը:

Ոչ ակնհայտ պայմաններում կատարված հանցագործությունների գերակշիռ մեծամասնություն կազմող դեպքերում բացահայտման նպատակով ոստիկանությունը կիրառում է հենց ՀԽՎ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումը:

Գործող օրենսդրությամբ քրեական օրենսգրքի շուրջ 80 տոկոսը կազմող հանցագործությունների բացահայտման նպատակով Ոստիկանությանը վերապահված է օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու իրավունք, որոնց անհետաձգելիությունից (հարմարադեպությունից) ու օպերատիվությունից շատ հաճախ

կախված է հանցագործության բացահայտման հնարավորությունը: Ընդ որում՝ ՀԽՎ-ի իրականացումը վերապահված է խիստ սահմանափակ մարմինների (ԱԱԾ, Ոստիկանություն, Քրեակատարողական հիմնարկներ):

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» օրենքի կարգավորումների համաձայն՝ Ոստիկանությունը ՀԽՎ իրականացնելու համար դիմում է Ազգային անվտանգության ծառայությանը, որը նշված օրենքի 31-րդ հոդվածի ուժով պետք է ապահովի օպերատիվ-տեխնիկական պայմաններ, այդ թվում՝ տրամադրի կապի ուղիներ և միջոցներ:

Բացի դրանից, օրենքի 32-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված ռեժիմով ՀԽՎ իրականացումը գործող օրենքը պայմանավորում է ահաբեկչության կատարման կամ ՀՀ պետական, ռազմական կամ բնապահպանական անվտանգությանն սպառնացող իրադարձությունների կամ գործողությունների առաջացման հնարավորությամբ, ինչը հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 79-րդ հոդվածով սահմանված որոշակիության սկզբունքին, որի համաձայն՝ հիմնական իրավունքները և ազատությունները սահմանափակելիս օրենքները պետք է սահմանեն այդ սահմանափակումների հիմքերը և ծավալը, **լինեն բավարար չափով որոշակի**, որպեսզի այդ իրավունքների և ազատությունների կրողները և հասցեատերերն ի վիճակի լինեն դրսևորելու համապատասխան վարքագիծ:

Որոշակիության սկզբունքին ուղղակիորեն անդրադարձ է կատարվում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (ՄԻԵԴ) մի շարք որոշումներում:

Մասնավորապես, Ռոման Զախառովն ընդդեմ ՌԴ-ի գանգատով ՄԻԵԴ-ը նշում է, որ քրեական իրավախախտումների կանխման կամ բացահայտման նպատակով գաղտնալսումներ իրականացնելուց բացի, ՌԴ ՕՀԳ մասին օրենքը նախատեսում է նաև, որ հեռախոսի կամ այլ հաղորդագրությունների գաղտնալսումները կարող են իրականացվել նաև ՌԴ պետական, ռազմական, տնտեսական կամ բնապահպանական անվտանգությանը սպառնացող իրադարձությունների կամ գործողությունների վերաբերյալ տեղեկություններ ստանալուց հետո: Թե ինչպիսի իրադարձություններ կամ միջոցառումներ կարող են դիտարկվել որպես նման տեսակի շահերի համար սպառնալիք ստեղծող, ՌԴ օրենսդրությամբ սահմանված չէ (տես՝ Ռոման Զախառովն ընդդեմ ՌԴ թիվ 47143/06 գանգատը, §246):

ՄԻԵԴ-ը նախկինում հաստատել է, որ օրենքի «կանխատեսելիության» պահանջը չի պարտադրում պետությանն ընդունել այն գործողությունների բոլոր տեսակները

մանրամասն թվարկող իրավակարգավորումներ, որոնք կարող են հանգեցնել «պետական անվտանգության» հիմքով գաղտնի հսկողություն իրականացնելու վերաբերյալ որոշման ընդունման: Ըստ էության ազգային անվտանգությանը սպառնացող վտանգները կարող են տարբերվել իրենց բնույթով և լինել անսպասելի և անկանխատեսելի (տես՝ Քեննեդիին ընդդեմ Միացյալ Թագավորության, §159): Դրա հետ մեկտեղ ՄԻԵԴ-ը հիշեցնում է, որ հիմնական իրավունքները շոշափող հարցերում իրավունքի գերակայության սկզբունքին՝ Կոնվենցիայով ամրագրված ժողովրդավարական հասարակության հիմնական սկզբունքներից մեկին, կհակասեր, եթե գործադիր իշխանությունն օգտվեր իրավաբանական լիազորությունների անսահմանափակ աստիճանի ազատությունից: Համապատասխանաբար, օրենքը պետք է բավարար հստակությամբ նախատեսի իրավասու մարմիններին տրված ցանկացած նման հայեցողության սահմանները, ինչպես նաև դրա իրականացման եղանակը՝ հաշվի առնելով տվյալ միջոցի օրինական նպատակը այն առումով, որպեսզի մարդուն տրամադրվի համապատասխան պաշտպանություն կամայական միջամտությունից (տես՝ Լյուն ընդդեմ ՌԴ-ի 2007թ. դեկ.6-ի թիվ 42086/05 §56), (տես՝ Ռոման Զախառովն ընդդեմ ՌԴ թիվ 47143/06 գանգատը, §247):

Հատկանշական է, որ ՌԴ ՕՀԳ-ի մասին օրենքը չի պարունակում որևէ նշում այն հանգամանքների վերաբերյալ, որոնց դեպքում անձի հաղորդագրությունները կարող են գաղտնալսվել (հսկվել) ՌԴ պետական, ռազմական, տնտեսական կամ բնապահպանական անվտանգության համար սպառնալիք հանդիսացող իրադարձությունների կամ գործողությունների հետ կապված: Այն իշխանություններին թողնում է գրեթե անսահմանափակ ազատություն որոշելու համար, թե ինչպիսի իրադարձություններ կամ գործողություններ են իրենցից նման վտանգ ներկայացնում, և արդյոք սպառնալիքը բավականաչափ լուրջ է, որպեսզի արդարացվի գաղտնի հսկողությունը, դրանով իսկ ստեղծելով կամայականության հնարավորություն (տես՝ Իորդակին և այլոք ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության գանգատ, §46), (տես՝ Ռոման Զախառովն ընդդեմ ՌԴ թիվ 47143/06 գանգատը, §248):

Հաշվի առնելով, որ նույնաբովանդակ կարգավորումներ առկա են նաև «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում, մասնավորապես՝ 32-րդ հոդվածում, հետևապես «Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» ՌԴ օրենքի քննարկվող իրավադրույթների վերաբերյալ ՄԻԵԴ

արտահայտած դիրքորոշումը ամբողջովին կիրառելի է նաև մեր օրենքի կարգավորումների նկատմամբ:

2. Առաջարկվող կարգավորման բնույթը

Հաշվի առնելով Ոստիկանության օպերատիվ-հետախուզական գործունեության ընդգրկումը լինելը, ինչպես նաև այն հանգամանքը, որ Ոստիկանության կառուցվածքում գործում է օպերատիվ-տեխնիկական մասնագիտացված ստորաբաժանում՝ համալրված պրոֆեսիոնալ մասնագետներով (այդ թվում՝ գաղտնի հաստիքային աշխատակիցներով) ու տեխնիկական միջոցներով, առաջարկվում է օրենսդրորեն թույլատրելի դարձնել Ոստիկանության կողմից ՀԽՎ-ի ինքնուրույն իրականացումը սեփական օպերատիվ-տեխնիկական ենթակառուցվածքներով, որոնց զարգացման ուղղությամբ պետք է ներկայացվի միջոցառումների պլան:

Բացի այդ, կխնայվի ԱԱԾ-ին միջնորդությամբ դիմելու և տեխնիկական աջակցություն ստանալու ու կազմակերպչական հարցերի լուծման համար ծախսվող ժամանակը:

«Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մասին» օրենքն ընդունելիս ԱԱԾ-ի կազմում հատուկ օպերատիվ-տեխնիկական ստորաբաժանում ստեղծելու անհրաժեշտությունը առավելապես հիմնավորվել է Ոստիկանության կողմից ՀԽՎ իրականացնելիս հնարավոր չարաշահումները կանխարգելելու փաստարկով: Ի դեպ, գործող օրենքով օպերատիվ-հետախուզական գործունեության նկատմամբ հսկողության (վերահսկողություն) իրականացնելու սուբյեկտներն են դատախազությունը և դատարանները, իսկ գերատեսչական ակտերով՝ ՕՀԳ իրականացնող մարմինների համար՝ նրանց վերադասը:

Գործող օրենսդրությունը ՀԽՎ իրականացնող մարմնի գործունեության նկատմամբ օրինականության հսկողություն վերապահել է նաև գործադիր իշխանության ղեկավարին, մասնավորապես՝ ԱԱԾ համակարգում գործող գլխավոր վարչության ղեկավարին նշանակում է վարչապետը՝ ԱԱԾ տնօրենի ներկայացմամբ: Նման երաշխիքը բավականին արդյունավետ է, քանի որ նվազագույնի է հասցնում «նեղ գերատեսչական» շահագրգռություններով օպերատիվ-տեխնիկական ստորաբաժանման պետի ազատությունը սահմանափակելու հնարավորությունը: Հարաբերական անկախության նման երաշխիքը առաջարկվում է գործադրել նաև ոստիկանության պարագայում:

Ե՛վ Ազգային անվտանգության մարմիններին և՛ Ոստիկանությանը (ՆԳ մարմիններին) զուգահեռաբար ՀԽՎ իրականացնելն ապահովելու իրավասությունը

վերապահված է ԱՊՀ մի շարք երկրների օրենսդրությամբ, ինչպես օրինակ՝ ՌԴ, Բելառուս, Տաջիկստան, Ուկրաինա:

Որոշակիության սկզբունքի ապահովման նկատառումներից ելնելով նախատեսվում է նաև խմբագրել օրենքի 32-րդ հոդվածի 2-րդ մասը՝ ահաբեկչության կատարման կամ ՀՀ պետական, ռազմական կամ բնապահպանական անվտանգությանն սպառնացող իրադարձությունների կամ գործողությունների փոխարեն նախատեսելով ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների կատարմանը հանգեցնելու դեպքերում անհետաձգելի ՀԽՎ իրականացնելու հնարավորություն՝ 48 ժամվա ընթացքում դատարանի թույլտվությունը ստանալու պայմանով:

3. Նախագծի մշակման գործընթացում ներգրավված ինստիտուտները, անձինք և նրանց դիրքորոշումը

Նախագիծը մշակվել է ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավոր՝ Արմեն Խաչատրյանի կողմից:

4. Ակնկալվող արդյունքը

Ոստիկանության կողմից սեփական օպերատիվ-տեխնիկական ենթակառուցվածքներով ՀԽՎ-ի ինքնուրույն իրականացման դեպքում կխնայվի ԱԱԾ-ին միջնորդությամբ դիմելու, տեխնիկական աջակցություն ստանալու և կազմակերպչական հարցերի լուծման համար ծախսվող ժամանակը, հատկապես անհետաձգելի դեպքերում, կբարձրանա հեռախոսային խոսակցությունների վերահսկում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառման արդյունավետությունը, ինչը կնպաստի հանցագործությունների առավել արագ, օպերատիվ բացահայտմանը, կերաշխավորվի մարդու անձնական կյանքին միջամտության որոշակիությունը: